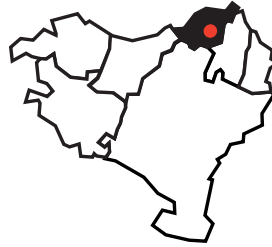


Ihesi

ITZIAR MADINA

Argazkiak: Gaizka Iroz

Euskal Herria ezagutuz:
Kanbo (Lapurdi)



1728koa da abiapuntua. Ana-Maria Neuburgokoa Espainiako erregearen alargunak lehen egonaldia egin zuen Kanboko bainuetxean. Kanboko ura eta herriaren xarma Frantziako goi mailako jendarteari ezagutaraziko zizkion. Hots, Kanbok medaila jantz dezake: Biarritz baino mendea lehenago “sozietate oneko” jendeen erakarle izan zen. Gaur, biriketako gaitzen osatzeko gune sonatua da. Gainera, Arnagakoa Iparraldeko bigarren museorik bisitatuena da.

Bi menderen lekuko



BERE OROGRAFIA DELA ETA, Kanbo hiru partetan zatika daitekeen herria da. Erdigunean eliza, Terrazetako karrika eta baratze publikorainoko ibilbidea ditu. Eliza XVII. mendekoa da eta inguruan ditu hainbat euskal hilarri borobil. Abbé Pierre ikustokitik Ursuia mendia agertzen da eta Errobi ibaia beheko aldean. Malda horretan Paleolitikoko aztarnak atzeman ziren 1917an. Terrazetako karrikak platanondo azpiko egonleku itzaltsuak ditu. Terrazadun hotelak orain mendea ireki ziren, sendatzeko gogoz etorritako kanpotiarren inguruan zabaldu zen aktibitate ekonomikoaren ondorioz. Xerri karrikak berriaz, Kanbo herrikoieraino garamatza Trinketaren azpitik, Lapurdiko etxe dotoreak, erromatar zubia, latsarri freskoa eta... malda bidaide. 80 eskailerek Kanbo Behererainoko

jaustea darakuste. Baina Frantses Iraultzaren denboran *La Montagne* deitu bazuten ere, Kanbok ez du 70 metro baizik, itsasoaren mailatik gora. Kanbo Behereko bestaldean, Baiona eta Donibane Garazi arteko tren geltokia dago. Azkenik, Kanboko hirugarren eremua herriko baratzeetatik haragokoa da, Hazparneko bidean. XII. mendez geroz famatuak diren eta gaurko egunean Kanbora milaka jende dakartzaten bainuetxeak lokarturik bezala daude, Errobi ibaiaren gaineko aldean eta Ursuia mendiaren altzoan. Hango bazterrak denborak iragan nahi ez balu bezala daude. Herriatik sendaetxera doan bideko arbola erraldoiek hiru mende dituzte. Kanboko seme Jean Fagalde, Napoleon III.aren xokoleta hornitzaile ofizialak manatu eta ordaindu landaketa izan bide zen. Benetan

merezi du bainuetxeko parke erraldoian promenatzea. Landaretzaren joritasunari, palmondoen eta lekuko arbolen nahasteari, baita arkitekturaren berezitasunari ere, eklektikotasuna darie. Euskal Herrikoa bezain Tim Burtonen filmeko paisaia gaudela dirudike.

Kanboko urberoak

“Zuhaitz ederrez apainduriko bide politak malda gozotik gidatzen zaitu ur onen sendaetxeraino, hau baitago Errobi ibaiaren ertzean kokatua, herri barnetik kilometro bakarrean. Itxura du xumea, baina bere uren eraginkortasuna arrazoinarekin da goraiapatua”. Honela mintzo zen Justin Lallieren Pirinioetako bainuetxeetako gida, 1858an. Laudorioari laudorioak gehitzen zizkiola: “Itzala, isiltasuna eta gune ikusgarriez gozatu nahi izatera,



XII. mendetik dira ezagunak Kanboko bainuetxeak, urtero milaka bisitari erakartzen duen amua.

zoazte Kanbora. Han, ez Eaux-Bonnes-etako ez Cauterets-eko luxuaren arrastorik, ezta lekuz kanpoko jantzirik. Norbera bere gisara bizi da, huros, egiazki baserrian gira”. Ana-Maria Neuburgokoa Espainiako errege Karlos II.aren alargunak eta haren ondotik jin ziren guztiek ez zuten Erdi Arotik ospetsua zen omena baizik segitu. Izan ere, Kanboko urak sufretsua dira, eta burdinez nola magnesioz aberats. Hauek biriketako eritasunak eta erreumatismoak sendatzen bezainbat minak ezitzen laguntzen dute.

XX. mendearen hastapenean, Jacques Grancher medikuak akuitua eman zion Kanbori. Bularreko medikuntzan zuen puntako ezagutzari fidaturik, haren aholkua jarraitu zuten hainbat paristarrek eta Lapurdiko bainu herrian atsedan

hartzera etorri ziren. Honela, Edmond Rostand idazlea, pleursiak jota. Rostandek Kanbon idatziko zuen Chantecler antzerkia. Eta aurten preseski, herriak ospatzen du obra hori taularatua izan zeneko mendeurrena.

Grancherrek izandako ideiarengarapenaren poderioz, osagarria berreskuratzeko gune da gaurko Kanbo. “Ongizatea eta osasunerako duen bokazioak garapen ekonomiko esanguratsua segurtatu dio bi mendez Euskal Herriko laborari herrixka bat

baino ez zenari”. Horixe da Chaîne Thermale du Soleil Kanboko ur sufretsuen esplotazioa bereganatu duen bainuetxe katearen ikusmoldea. Kanbokoak 12.000 bezero errezibitzen ditu, urtero. Honen ondoan, Kanbok bihotz ala biriken





Ezkerreko argazkian, Errobi ibaia eta Ursuia mendia, Abbé Pierre ikustokitik. Erdikoan, Arnaga, Edmond Rostandek egindako etxea, gaur erakustoki bihurtua.

eritasunetan berezituriko hamazazpi sendaetxe ditu. Hots, osasunaren saila ekonomikoki baitezpadakoa zaio, mila lanpostu zuzen izanez. Hori dela eta, ez zaitezte harri karriz karriz zabiltzatela bat baino gehiago ikusten baduzue orgatto bati tiraka. Jende horiek maleta utzirik daukate hotelean ala erietxean. Tramankulu txirringadunak oxigeno botila daramakie.

Kanbo aintzatsua

“Etxetto alokatua, ongi zerbitzaturiko askariak, kulunkaulkia zurezko balkoiaren gainean...”, biziaren plazerei emanikako Léa, amodio minaren eztizera etorri zen Kanbora, behin bazen, Frantziako “Urte Ero” haietan. Léa biziarazi zuen Colette idazleak Chéri bere eleberrian, bidenabar, zertzelaturik utziz Munduko Lehen Gerla aurreko Kanboko hiri erdiko giro mundanoa. Literaturaren historiografiak ez badio ere Colette Kanboko zer ostatatun egon zen –egon bazen behintzat– Terrazetako karrikako Saint Laurent Hotelaren balkoieria sotilari behatzea aski da hartantxe izan zitekeela pentsatzeko. Irudimena libre.

Zer ez zuten urte haietan Kanboko jendeek ikusiko? Professeur Grancher karrikako Rosa-Enia etxeak baduke zer kontu. 1898an estreinatu zuten Grancher senar-emazteak, Pariseko Operako kanta-

ria Lafargue andereñoa abeslari. Jacques Grancher Louis Pasteur-en laguntzaile izan zen. Tuberkulosiaren prebentzioan eta sendatzean aritu izan zen bizi osoan. Pneumoniak Kanbora bideratu zuen, Frantziako medikuntzan erreferentzia nagusietatik bihurturik zegoela. 1896az geroz herriko etxeko zinegotzi errepublikar erradikala izan zen. Gero, 1900 eta 1905 artean,

Goi mailako paristar sozietatea Kanbon bizitzera gelditzen hasi, eta hark zituen “neo-basque” arkitektura motako hainbat etxe eraikiarazi.

Ikusgarriena, dudarik gabe, Edmond Rostand-en Arnaga proiektu megalomanoa da.

auzapez. Gaur egun, Kanboko erietxe batek haren izena darama. Eta Rosa-Eniako paretek zer erran behar lukete, ote? Bada, Grancher andere jatorriz kubatarrek elefanteak eduki zituela baratzean. Edukitzeaz gain, han ere hil zirela. Egia ala gezurra? Rosa-Eniak erantzuna.

Honela, goi mailako paristar sozietatea Kanbon bizitzera gelditzen hasi zen. Hark zituen “neo-basque” arkitektura motako hainbat etxe eraikiarazi. Ikusgarriena, dudarik gabe, Edmond Rostand-en Arnaga proiektu megalomanoa da,

gaur erakustoki bihurtua. Edmond Rostand Kanbon bizi izan zen 1906 eta 1918 artean. Pariseko literatura kritikarien ausikietatik ihes egiteko uharte baketsutzat pentsatu zuen Arnaga eta bere xedea lortu, Cyrano de Bergerac obraren arrakastak eman zizkion egile eskubideei esker. Arnaga eihera, urmaela, pergola, iturria, parkea eta Versailleskoei parezkatu ohi diren frantses baratzeekilako eremu zoragarria da. Baionako bidean, Hirukurutzeta base-riaren ondoko tontorrean erroturik dago. Begien bazka ditu Ursuia, Hartzamendi eta Mundarrain. Arnagako eraikinak hiru urte baino gehiago iraun zuen. Rostanden moldagaitza zela ikasi zuten arkitektotik harginetarraino, lan-kateko eragile guztiek. Planoak, paretak edertzeko tapizerien oihala ala

burdin forjatuen itxura behin eta berriz errefusatzeko zituen Frantses Akademiako kide eginak. Noizbait 40 geladun jauregia bukatu zuten eta honela Sarah Bernhardt, Anna de Noailles, Paul Faure eta garaiko antzerkilari, olerkari eta idazle gehiagok egonaldirik egin ahal izan zuten. Arnaga museoa, apiriletik urrira bitartean bisita daiteke. Urtero 60.000 jendeak hala egiten du. Ipar Euskal Herriko hirugarren lekurik bisitatuena da, Larrungo trenaren eta Biarritzeko Itsas Museoaren ondotik.



Pilotalekua eta ostatuak, Kanbo Beherea auzoan.

...eta Kanbo xumeagoa

Kanbora etorritako kanpotiar artistetan, xumetasuna lehenetsi zuten batzuek. Batek arkatza atera eta Aragoian, Andaluzian, Madrilen ala Marokon hasitako margolaritzako bere lana segitu zuten euskal herritarren artean eta ia haiekin bat eginez. Hori Pablo Tillac margolari, ilustratzaile eta grabatzaile izan zen. “Tillac, malgutasunaren eta indarraren dohaina daukazu. Natura kopiatzea aski zaizu arte-eder lana lortzeko”, esaten zion Ignazio Zuloaga eibartar maisuak. Ikatziriz, kolorezko margoz ala tinduz, Tillacek orduko jendarteari buruzko ehunka lanez osaturiko egiazko lan etnografikoa utzi zuen. Herriko bestak, merkatuak, ostatuko mahai baten ixkina berdin zituen lanerako pizgarri. Kanpoan zegoen beti, zer irudikatu zain. Hainbestearino non, Anguleman jaioetako artista euskal-

duntzen hasi baitzen. “Aita mini gizon chiminoa”, idatziko zuen bere obretatik batean eta izenpetuko: “Tillac-ak egina-1928”. Eta 37x15 zentimetroko bere irudiak xapela eskuinera eta zigarreta ezkerrean bihurturik dauzkan gizonttoa darakuskigu, irri abegikorra ezpainetan, aulkian jarria: “Aita mini gizon tximinoa”, kanboarra. Urte askotarako.

Horiek horrela, iduri luke Kanbok ez duela kanpotiarrez beste, lekuko jende ospetsurik. Hortik urrun, egia. Marie Argain Urkodoia aipa genezake, 1860ko hamarkadan Kanbon sortu bertsolaria. Piarres Lafittek zionez, “ez zen batere herabe gizonekin ere kobla-ka artzeko. Ardurenean polliki ari zen, andere bati zoakon neurria atxikiz. Baina hainbat gaixto, sobera atakatzen bazuten: mihia txartzten zitzaion eta zonbait aldiz,

itsuski!”. Azkenik, norik ez du Joseph Apesteguy, “Txikito de Cambo” pilotaria ezagutzen? Kanboko hilerrian ehortzirik dagoen Frantziako txapeldunak fama ikaragarria lortu omen zuen Lehen Mundu Gerlako lubakietan. Diotenez, alemani xisteraz botatzen zizkien eskuko bonbak...

Kanboko zuen itzulian tximinia gorririka badakusazue Abbé Pierre ikustokitik elizaren bestaldean zeruan gora, Kanboko txokolatearen industriari pentsa ezazue, bi mendez zinez pusanta izan zen. Eta karrika ixkina batean gitarra soinua aditzen baduzue, ez duda Mixel Labèguerie kantari eta politikari izanarena izan daitekeenik. Kanboar sutsuaren ondoan badaiteke Isaac Albeniz entzutea, piano jole. Ezen Kanbok argi uzten baitio ezagutu nahi duenari oihartzun anitzen kurutzalekua badela. ■



ANDRA MARI
restaurante

Elexalde Auzoa, 22 • Galdakao, Bizkaia
Tel.: 94 456 00 05 • www.andra-mari.com

